

ORIGINAL ARTICLE

Evaluating and Analyzing the Levels of Economic Competitiveness of Urban Zones, Case Study: Five Zones of Zahedan City

Khadijeh Azari Tabas¹, Hamid-Reza Rakhshanasab^{2*}

¹ M.A. Department of Geography and Urban Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

² Assistant professor. Department of Geography and Urban Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

Correspondence

Hamid-Reza Rakhshanasab

Email:

rakhshanasab_h@gep.usb.ac.ir

How to cite

Azari Tabas, K. & Rakhshanasab, H.R. (2023). Evaluating and Analyzing the Levels of Economic Competitiveness of Urban Zones, Case Study: Five Zones of Zahedan City. Urban Ecological Research, 14(2), 85-102.

ABSTRACT

The purpose of this research is to evaluate and analyze the level of economic competitiveness among the five regions of Zahedan city. This research is descriptive-analytical based on its nature and method, and applied-developmental in terms of its purpose. The data collection of the research was done using questionnaires and documents (data from the Statistical Yearbook of Iran Statistics Center and Zahedan Municipality Statistics and Information Center). The questionnaire tool was designed based on the global indicators of the Economic Forum as well as the use of other articles and researches. The research data were analyzed in SPSS software. To rank the zones of Zahedan based on competitiveness indices that, first the data were weighted using entropy technique, then the Aras multi-index technique was used. The results of study indicate the inequality of five zones of Zahedan in having economic competitiveness indicators. Therefore, Zone 1 of Zahedan city with 0.765 weight in the first rank had high level of competitiveness, Zone 2 with 0.542 weight and zone 5 with 0.407 weight respectively located in the second and third ranks with regards to competitiveness level. On average, zone 4 with a weight of 0.223 in fourth rank and finally zone 3, with a weight of 0.99, in fifth rank showed low level of competitiveness.

KEYWORDS

Competitiveness, Economic Competitiveness, Zahedan.

نشریه علمی

پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری

«مقاله پژوهشی»

ارزیابی و تحلیل سطوح رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق شهری، پژوهش موردی: مناطق پنجگانه شهر زاهدان

خدیجه آذری طبس^۱، حمیدرضا رخشانی‌نسب^{۲*}

چکیده

هدف پژوهش حاضر، ارزیابی و تحلیل سطح رقابت‌پذیری اقتصادی در بین مناطق پنجگانه شهر زاهدان است. این پژوهش بر اساس ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف، کاربردی-توسعه‌ای است. گردآوری داده‌های پژوهش، با استفاده از ابزار پرسشنامه و اسنادی (اطلاعات سالنامه آماری مرکز آمار ایران و مرکز آمار و اطلاعات شهرداری زاهدان) انجام گرفت. ابزار پرسشنامه بر اساس شاخص‌های جهانی مجمع اقتصاد و همچنین استفاده از سایر مقالات و پژوهش‌ها طراحی شد. داده‌های پژوهش در نرم‌افزار SPSS تحلیل قرار گرفتند. برای رتبه‌بندی مناطق شهر زاهدان بر اساس شاخص‌های رقابت‌پذیری، ابتدا با بهره‌گیری از تکنیک آنتروپی شانون داده‌ها وزن‌دهی شدند، سپس از تکنیک چندشاخصه آراس استفاده شد. نتایج پژوهش حاکی از نابرابری مناطق پنجگانه شهر زاهدان در برخورداری از شاخص‌های رقابت‌پذیری اقتصادی هستند. به طوری که منطقه یک شهر زاهدان با وزن ۰/۷۶۵ در رتبه اول و با سطح رقابت‌پذیری بالا، منطقه دو با وزن ۰/۵۴۲ و منطقه پنج با وزن ۰/۴۰۷ به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم و با سطح رقابت‌پذیری متوسط، منطقه چهار با وزن ۰/۲۳۴ در رتبه چهارم و نهایتاً منطقه سه با وزن ۰/۱۹۹ در رتبه پنجم با سطح رقابت‌پذیری پایین قرار دارد.

واژه‌های کلیدی

رقابت‌پذیری شهری، رقابت‌پذیری اقتصادی، زاهدان.

^۱ کارشناس ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
^۲ استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

نویسنده مسئول:

حمیدرضا رخشانی‌نسب

رایانامه:

rakhshanasab_h@gep.usb.ac.ir

استناد به این مقاله:

آذری طبس، خدیجه و رخشانی‌نسب، حمیدرضا (۱۴۰۲). ارزیابی و تحلیل سطوح رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق شهری، پژوهش موردی: مناطق پنجگانه شهر زاهدان. فصلنامه علمی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، ۱۴(۳)، ۸۵-۱۰۲.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، با تسریع فرآیند جهانی شدن و افزایش گستره اقتصاد مبتنی بر دانش اطلاعات، مفهوم رقابت‌پذیری و سنجش آن در بین شهرها و مناطق، توجه زیادی از برنامه‌ریزان و تصمیم‌سازان شهری و منطقه‌ای را به خود جلب کرده است (پورصفوی و جعفری، ۱۳۹۵: ۸۰۷). علت توجه بیش از حد به این مفهوم تغییرات در اقتصاد جهانی، ساختار دموگرافیکی ملت‌ها، ساختارهای اجتماعی و فعالیت‌ها است. بررسی رقابت‌پذیری برای دسترسی به اهداف توسعه که هر ملتی برای خود ترسیم کرده، ضروری است. این مفهوم حاکی از مهارت برای رقابت، توانایی برای کسب و حفظ موقعیت در رقابت بین شهری و منطقه‌ای است که معمولاً با موفقیت و توانایی موفقیت مشخص می‌شود. محققان رقابت‌پذیری شهری تأکید می‌کنند که شهرها برای جذب سرمایه‌گذاری، جمعیت، نیروی کار، بودجه، گردشگر و سایر بخش‌ها با یکدیگر رقابت می‌کنند (ساسان‌پور و حاتمی، ۱۳۹۶: ۴۶-۴۵). بنابراین رقابت‌پذیری شهری، شامل شرایطی است که باعث جذابیت آن شهر یا منطقه نسبت به رقبا خود در زمینه مورد نظر می‌شود (Cibinskiene & Snieskiene, 2015:106).

در حال حاضر، یکی از موفق‌ترین راه‌ها برای تبدیل یک شهر به شهری با اقتصاد پویا، کاربرد مفهوم شهر رقابتی است. رقابت‌پذیری شهرها نقش اساسی در توسعه شهرها دارد و در این راستا درآمد زایی پایدار را برای مدیران شهری فراهم می‌کند (جمالی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۶). پایه اصلی مطالعات شهرسازی و طراحی شهری، مطالعه پایه اقتصادی شهر است که بر اساس آن، اشتغال، جمعیت، درآمد و در نهایت، میزان نیاز به فضا مشخص می‌شود (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۴). مسئله‌ای که در ارتباط با رقابت شهرها مطرح است این است که: توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در یک شهر به تدریج با توسعه بین‌المللی متصل و یکی می‌شود. روند کنونی بیانگر آن است که شهرها به‌صورت روز افزونی تبدیل به بخشی از اقتصاد جهانی می‌شوند. شهرها ناچارند با دیگر هم‌تایان خود در سطح ملی یا جهانی رقابت کنند. یک مدیر شهری خوب می‌تواند به حفظ قابلیت رقابتی شهر کمک کند. البته توجه به این نکته که مدل مدیریت شهری در سطوح مختلف شهرهای کشور متفاوت است، ضروری است (افصح‌حسینی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۸۸). مسئله رقابت‌پذیری شهری که خود دارای رابطه دوسویه با جهانی شدن و شهر جهانی است، مفاهیم جدیدی در رابطه با برنامه‌ریزی شهری پدید آورده

است که یکی از آن‌ها رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق شهری است. رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق و شهرها، توانایی اقتصاد شهری برای جذب و حفظ مشتریان با بازارهای در حال رشد یا پایدار است که استاندارد زندگی افرادی که در آنجا زندگی می‌کنند را افزایش می‌دهد (ساسان‌پور و حاتمی، ۱۳۹۶: ۴۶).

اهمیت و مفهوم رقابت‌پذیری شهری چنان‌که شایسته بوده، در ایران مورد توجه مدیران شهری و صاحبان کسب و کار قرار نگرفته است. شهر زاهدان دارای ویژگی‌های منحصر به فردی در سطح کشور و دارای موقعیت استراتژیک ویژه به‌لحاظ جغرافیایی و فرهنگی می‌باشد و از طرفی با توجه به تغییر جایگاه شهر زاهدان به‌عنوان یک کلان‌شهر، دارای پتانسیل‌های قابل رقابت با شهرهای کشور و حتی در سطح جهانی را نیز دارا می‌باشد که این امر مستلزم برنامه‌ریزی صحیح مدیران شهری در همه زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... می‌باشد. کم توجهی به استعدادها و امکانات بالقوه در مناطق شهری که می‌تواند عامل ارتقاء رقابت‌پذیری به‌ویژه در زمینه اقتصادی باشد، باعث استمرار و یا تشدید عدم تعادل در فضای شهری شده و توسعه آن را به امری حاشیه‌ای تبدیل کند. سطح رقابتی بین مناطق شهری زاهدان، عنصر حیاتی در موفقیت اقتصادی شهر زاهدان محسوب می‌شود، بدین معنی که آنچه باعث رقابتی شدن مناطق می‌شود، برای آینده اقتصادی شهر زاهدان دارای اهمیت بوده و زمینه‌ای برای بالا بردن سطح استانداردهای زندگی برای تمام کسانی است که در شهر زندگی می‌کنند. آنچه تاکنون در شهرهای ایران بدان پرداخته نشده است رقابت‌پذیری بین مناطق شهری در یک شهر می‌باشد که این پژوهش در نظر دارد به ارائه شاخص‌هایی جدید و راهکارهایی نوین در زمینه رقابت‌پذیری بین مناطق پنجگانه شهر زاهدان بپردازد. همچنین با توجه به این که مبانی نظری خاصی در زمینه رقابت‌پذیری شهری به‌ویژه مناطق شهر وجود ندارد، لذا تهیه و تدوین مبانی نظری یکی دیگر از جنبه‌های نوآوری این پژوهش می‌باشد. بر این اساس پژوهش حاضر در پی آن است که به ارزیابی و تحلیل سطح رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق پنجگانه شهر زاهدان بپردازد. همچنین در این پژوهش، هدف جدا از ظرفیت سنجی رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق، رسیدن به تعادل‌های اقتصادی و ایجاد زمینه برای رقابت صحیح و عادلانه بین مناطق پنجگانه شهر زاهدان و رتبه‌بندی آن‌ها از این منظر می‌باشد. در این راستا سؤال اصلی پژوهش به‌صورت ذیل مطرح می‌شود:

توان رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق شهری زاهدان در چه سطحی می‌باشد؟

مبانی نظری

چارچوب نظری

قرن بیست و یکم، قرن شهرهاست. همگام با تسریع رشد شهرنشینی، فرآیند جهانی شدن نیز شتابی فزاینده یافته و جهانی‌شدن شهری و شهری شدن جهان، منجر به تغییر نقش شهرها در نظام جهانی شده و این پدیده، حرکت آزادانه کالا، انسان، اطلاعات و سرمایه را روان‌تر، سریع‌تر و گسترده‌تر از قبل کرده است. این امر باعث اهمیت مفاهیمی مانند رقابت‌پذیری و رقابت بین شهرها شده است (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۴). بنا بر تعریف مجمع جهانی اقتصاد^۱، رقابت‌پذیری در مفهوم «مجموعه‌ای از نهادها، سیاست‌ها و عوامل تعیین‌کننده سطح بهره‌وری کشورها» بکار رفته است. از سوی دیگر عوامل تعیین‌کننده سطح بهره‌وری کشورها معرف سطح رفاه اقتصادی قابل کسب برای آن است (امیرخانلو و صفدری، ۱۳۹۶: ۴). مفهوم رقابت‌پذیری شهری نیز به‌طور نزدیکی وابسته به مفهوم شهر است. مفهوم شهر که در کارهای دانشمندان به‌صورت گسترده مورد تحلیل قرار گرفته، متصل به توسعه فضایی مرتبط است. در سال‌های اخیر تحقیقات اقتصادی در مورد نقش شهر در توسعه یا رقابت‌پذیری منطقه یا کشور، در میان محققان محبوبیت بیشتری یافته است. بیش‌تر آن‌ها تعریف شهر را بر مبنای پیش‌زمینه توسعه فضایی قرار می‌دهند. رقابت‌پذیری شهری به‌عنوان رویکردی نوین در برنامه‌ریزی شهری می‌کوشد با داشتن وجود نوعی از رقابت بین شهرها، بر سر جذب سرمایه‌های مؤثر در توسعه و با تأکید بر مزیت رقابتی، از منظری جدید به بحث توسعه شهری بپردازد. این رویکرد ابزاری است بسیار کارآمد که می‌تواند با مطالعه عمیق جنبه‌های گوناگون سیستم شهری، ضمن شناسایی عوامل ریشه‌ای تأثیرگذار در توسعه یک شهر و برآورد میزان تأثیرگذاری آن‌ها، سمت و سوی راهبردهای توسعه شهری را در برنامه‌ریزی برای نیل به توسعه‌ای پایدار یاری رساند (خلیلی کیوی، ۱۳۹۲: ۴۴ و ۲).

ابعاد رقابت‌پذیری شهری به‌عنوان شالوده اصلی یک برنامه جامع و ابزار ضروری از جایگاه ویژه‌ای در نزد مدیران شهری برخوردار هستند. شناسایی کامل مولفه‌های تعیین‌کننده توان رقابتی یک شهر و اقدام در جهت بهبود آن‌ها، از جمله وظایفی است که یک مدیر شهری برعهده دارد. این شناسایی به درک مؤثر موقعیت

فعالی شهرها و امکان پیش‌بینی، تدوین و اجرای سیاست‌های توسعه اثربخش‌تر، به‌صورتی هدفمند کمک می‌کند. چهار بعد رقابت‌پذیری شهری عبارتند از: اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، محیطی و مکانی (افصح‌حسینی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۹).

تاکنون تعریف دقیق و جامعی برای مفهوم رقابت‌پذیری اقتصادی بیان نشده است، لذا در همین راستا براساس تعریف سازمان همکاری و توسعه اقتصاد^۲ (OECD) در خصوص رقابت‌پذیری که در بر گیرنده مفهوم رقابت‌پذیری اقتصادی می‌باشد، رقابت‌پذیری، درجه‌ای برای یک کشور است که بتواند محصولات و خدماتی را ارائه کند که آزمون بازارهای بین‌المللی را گذرانده باشد و هم‌زمان با آن درآمد شهروندان را افزایش داده یا در سطح قابل قبولی نگه دارد (داداش‌پور و احمدی، ۱۳۸۹: ۵۴). در این‌که رقابت‌پذیری اقتصادی پایه و اساس الزامات اساسی شهر است و باعث بهبود کیفیت زندگی می‌شود، شکی نیست. همچنین جهت درک وضعیت سطوح خرد اقتصاد شهر، ساختار اقتصادی شهر، قابلیت‌های اقتصادی و غیره، ضروری می‌باشد (الهی، ۱۳۹۳: ۴۷). نقش شهرداری‌ها در این روند اهمیت دارد. شهرداری‌ها چه مستقیم و چه با پشتیبانی دولت مرکزی و مراجع دیگر، اغلب در شکل‌گیری عوامل نهادی و یا توسعه امکانات زیرساختی تعیین‌کننده محیط تجاری و توانش اقتصادی شهرهایشان، تأثیر به‌سزایی دارند (کیوانی، ۱۳۸۸: ۵۰). تصمیمات و سیاست‌های اتخاذ شده توسط مدیران شهری می‌تواند اثرات مهمی در پیشرفت یا پسرفت فضای رقابت‌پذیری شهری داشته باشد. ارتقای رقابت‌پذیری شهری به افزایش رونق اقتصادی منجر شده و هم‌زمان وضعیت درآمدی نهاد مدیریت شهری را بهبود می‌بخشد. این افزایش درآمد به ارائه خدمات و تمهیدات و زیرساخت‌های بیشتر و بهتر برای بنگاه‌ها و مراکز کسب و کار می‌انجامد که خود موجب بهبود رقابت‌پذیری می‌شود. این چرخه به هم‌افزایی میان رقابت‌پذیری شهری و کسب درآمدهای پایدار برای نهاد مدیریت شهری منتهی می‌شود (رستگار، ۱۳۹۶: ۱). رقابت‌پذیری در سه سطح قابل بررسی و مطالعه است (کاویانی‌پور، ۱۳۹۴: ۳۰).

۱. رقابت‌پذیری در سطح بنگاه‌ها: رقابت‌پذیری در سطح بنگاه می‌تواند به‌عنوان توانایی بنگاه در طراحی، تولید و بازاریابی محصولات و فروش آن‌ها بیش‌تر از رقبای تعریف شود. نظریه‌های رقابت‌پذیری در سطح بنگاه را می‌توان تحت عنوان دو رویکرد متفاوت دسته‌بندی کرد: رویکرد بازار محور و رویکرد منبع محور (اقبال‌پور، ۱۳۹۲: ۵۳).

منابع کمیاب و نقش قدرت نیروها، گروه‌ها و طبقات اجتماعی در اختصاص این منابع و همچنین ارتقای حوزه نفوذ و تسخیر فضاهای شهری تمرکز می‌کند. نابرابری و نامتعادلی در برخورداری نیروهای تأثیرگذار اعم از مدیران شهری کارآمد و همچنین گروه‌ها و طبقات اجتماعی از منابع و تلاش آن‌ها برای اعمال نفوذ و دستیابی به فضاهای بیش‌تر، در هر مقیاسی از بعد محلی در شهر منشاء رقابت است (احمدی‌پور و میرزائی‌تبار، ۱۳۹۷: ۲۰-۲۱).

نظریات و دیدگاه‌های مرتبط با رقابت‌پذیری

مفهوم رقابت‌پذیری با نظریه‌های زیادی در سطح خرد و کلان گره خورده است. از جمله این نظریه‌ها می‌توان به نظریه‌های کلاسیک و نئوکلاسیک، نظریه اقتصاد تکاملی شومپیتر^۱ اشاره نمود (داداش‌پور و ده‌ده‌جانی، ۱۳۹۴: ۳۱). اولین دیدگاه اساسی در زمینه اقتصاد، به نظریات کلاسیک‌ها بر می‌گردد که در آن بر کارایی اقتصاد مبتنی بر بازار و توانایی بازار در انتقال اطلاعات بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان تأکید دارد (گرچی و مدنی، ۱۳۸۴: ۳۳-۳۴). نظریه نئوکلاسیک، رقابت را یک موقعیت تعادلی می‌پندارد و آن را بر اساس ساختار بازار و تعداد بنگاه‌ها و شباهت آن‌ها تعریف می‌کند (یاوری‌زاده، ۱۳۹۵: ۱). در دکترین مایکل پورتر^۲، مبتنی بر نظریه مزایای رقابتی، این باور وجود دارد که متأثر از جهانی شدن، هم‌آورد سنتی معنی جدیدی پیدا کرده و تبدیل به رقابت شده است (Lengyel, 2009: 21). دکترین مایکل پورتر در قالب سه گزاره، عامل اساسی موجد رقابت‌پذیری را فارغ از نوع فعالیت «مکان» می‌داند (Porter, 1998: 80-83).
 ۱. رقابت نوین کشورها مستلزم بهره‌وری بنگاه‌ها است تا دسترسی به عوامل تولید و مزیت‌های نسبی. ۲. بهره‌وری بنگاه نیز بستگی به چگونگی رقابت آن‌ها دارد و نه زمینه فعالیت که در آن رقابت می‌کنند و ۳. با اهمیت یافتن چگونگی رقابت شرکت‌ها، دو موضوع راهبردهای بنگاه و کیفیت محیط کسب و کار اهمیت پیدا می‌کند (اکبری، ۱۳۹۶: ۱۶-۱۵).

شاخص‌های رقابت‌پذیری جهانی براساس گزارش

رقابت‌پذیری جهانی ۲۰۱۷-۲۰۱۸

مجمع جهانی اقتصاد که بیش از سه دهه است به مطالعه و ارزیابی

۲. رقابت‌پذیری در سطح محلی و منطقه‌ای: بررسی رقابت‌پذیری مناطق تأثیر عمده‌ای در مکان‌یابی و ایجاد صنایع، که در کنار هم و با استفاده از امکانات مورد نیاز مشترک برای خود مزیت رقابتی ایجاد می‌نمایند، دارد. شاخص‌های عمده در تعیین رقابت‌پذیری در سطح منطقه شامل ساختار اقتصادی منطقه (که خود در بر گیرنده شاخص درآمد منطقه، میزان سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در منطقه، صادرات کالا و بهره‌وری می‌باشد)، نیروی انسانی، موهبت‌ها و امتیازات منطقه و سیاست‌های حاکم بر منطقه ذکر شده است (دژاکام، ۱۳۸۹: ۱۶).

۳. رقابت‌پذیری در سطح ملی: مفهوم رایج رقابت‌پذیری در سطح ملی، توانایی کشورها در تولید محصولاتی است که می‌تواند در رقابت بین‌المللی عرض اندام نماید. به اعتقاد مون و همکاران، رقابت‌پذیری یک کشور می‌تواند موقعیت رقابتی آن کشور در بازار بین‌المللی بین سایر کشورهای مشابه از نظر توسعه اقتصادی باشد. منزله و هوکاتن (۱۹۹۵) بر این اعتقادند که سطح رقابت‌پذیری بین‌المللی یک صنعت یا یک بنگاه به عوامل زیادی در سطح خرد و کلان وابسته است. تنها ملاحظه ترکیبی و جمعی متغیرها است که می‌تواند بیانگر پویایی‌های رقابت‌پذیری بین‌المللی باشد (اقبال‌پور، ۱۳۹۲: ۵۵-۵۷).

باتوجه به سطوح مختلف رقابت‌پذیری می‌توان گفت پایه و اساس رقابت‌پذیری، شهرها و مناطق شهری می‌باشند. زیرا شهرها به‌عنوان پایه‌های اصلی استقرار حکومت‌ها بوده و کانون اصلی تعاملات اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و حتی نظامی در جهان می‌باشند و برای به‌دست آوردن جایگاه ملی و فراملی با هم به رقابت می‌پردازند (Serrano, 2003: 65). آنچه از ابتدای تشکیل شهرها و توسعه شهرنشینی جذب‌کننده افراد و عامل ارتقای جایگاه شهرها بوده است، اقتصاد و جذابیت‌ها و پتانسیل‌های اقتصادی و نهادینه کردن اجتماع، فرهنگ و سیاست خاص متأثر از نوع معیشت و سطح درآمدی و اقتصادی حاکم طبقات مختلف شهری است. شهرها با برخورداری از نیروهای فعال و فضاهایی با توانمندی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و سیاسی، کانون اصلی قدرت و سرمایه‌های اقتصادی هستند که نه تنها در بعد ملی و جهانی با هم به رقابت می‌پردازند، بلکه این فضای رقابتی در سطوح پایین‌تر یک شهر همانند مناطق و محلات درون شهری نیز شکل می‌گیرد. در فرآیند رقابت و تأثیرگذاری یک محله شهری یا یک منطقه شهر و برتری آن‌ها بر سایر محله‌ها یا مناطق شهر در فضای درون شهر، ظرفیت‌های اقتصادی، مؤلفه مؤثری است که بر چگونگی مدیریت و تخصیص

«رقابت‌پذیری شهری و جایگاه تهران در میان کلان‌شهرهای ایران» با استفاده از ۱۱ متغیر به‌عنوان نامگرهای اقتصادی رقابت‌پذیری شهری مانند نرخ بیکاری و نرخ مشارکت اقتصادی به این نتیجه دست یافتند که کلان‌شهر تهران اگر چه در مقایسه با سایر کلان‌شهرهای جهان جایگاه مناسبی از منظر شاخص رقابت‌پذیری شهری ندارد، اما بین کلان‌شهرهای ایران رتبه نخست این شاخص را به خود اختصاص داده است.

هرچل^۱ (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان «رقابت‌پذیری و توسعه پایدار» بیان می‌کند، شهرها نه تنها باید اقتصادی داشته باشند که پاسخگوی نیازهای شهروندان‌شان باشد بلکه باید مزیت نسبی بالاتری در رقابت‌پذیری با رقبای جهانی خود به‌دست آورند تا با امکان ربایش فرصت‌های بیش‌تر، هم در ساخت اقتصاد ملی، مؤثر باشند و هم سطح بالاتری از کیفیات زندگی و شرایط پایدارتر و عادلانه‌تر برای شهروندان خود عرضه کنند.

سینگهال^۲ و همکاران (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان «مدل کاربردی برای ارزیابی رقابت‌پذیری شهرهای انگلستان» ضمن بیان فواید و مزیت‌هایی که رقابت‌پذیری شهری برای شهروندان انگلیسی دارد با استفاده از مدل تحلیل سلسله‌مراتبی، به بررسی نقش بازآفرینی شهری و همچنین میزان استقرار بنگاه‌های تجاری در میزان رقابت‌پذیری شهرها پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که از بین شهرهای مورد مطالعه شهر بیرمنگام^۳ دارای بالاترین امتیاز از شاخص‌های رقابت‌پذیری مورد مطالعه در این پژوهش بوده است.

پورانتی و جینووا^۴ (۲۰۱۷)، در پژوهشی با عنوان «ارزیابی نقش برندسازی شهری در تقویت رقابت شهری» معتقدند که شهرها همکاران واقعی در زمینه توسعه اقتصادی کشورها هستند؛ زیرا بزرگ‌ترین فعالیت‌های مربوط به درآمدهای ملی را بر عهده دارند. نتایج این پژوهش نشان داد که برندسازی شهری، یکی از ابزارهای مهم بازاریابی شهری است که می‌تواند از آن به‌عنوان چهره شهر نام برد. همچنین اجرای مطلوب استراتژی‌های برندسازی شهری می‌تواند به جذب بازارهای هدف و جلب رضایت ذینفعان شهری کمک کرده و قدرت رقابت‌پذیری شهری را از جنبه‌های مختلف افزایش دهد.

بررسی پیشینه مطالعات گویای آن است که مطالعات جامعی در

عوامل مؤثر در رقابت‌پذیری کشورها اشتغال دارد، از سال ۲۰۰۵ تاکنون شاخص رقابت‌پذیری جهانی را مبنای تحلیل‌های خود از رقابت‌پذیری کشورها قرار داده است. این شاخص ابزاری کامل و همه‌جانبه جهت سنجش ارکان رقابت‌پذیری ملی در اقتصاد خرد و کلان کشورها محسوب می‌گردد. تمامی این مؤلفه‌ها در قالب دوازده رکن رقابت‌پذیری قابل دسته‌بندی هستند (محمدی، ۱۳۹۵: ۲۵)، که عبارتند از: نهادها، زیربنای، فضای اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش در سطوح ابتدایی، آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی، کارایی بازار کالا، کارایی بازار کار، توسعه بازار مالی، تکنولوژی، اندازه بازار، مهارت‌های کسب و کار و نوآوری (میراحسنی، ۱۳۹۲: ۱۰۹).

پیشینه پژوهش

ربیع و خواجویی (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان «بیین راهبردهای رقابت‌پذیری شهر تهران»، بر اساس یک رویکرد دو مرحله‌ای ابتدا وضعیت شهر تهران از نظر ۹ متغیر رقابت‌پذیری با سایر شهرهای در حال توسعه مورد مقایسه قرار می‌دهند. این متغیرها شامل: متغیر رشد اقتصادی، تولید ناخالص داخلی، هزینه زندگی، کیفیت زندگی، زیرساخت اطلاعاتی و اقتصادی شهری، ریسک اقتصادی و امنیت شهری و کارایی محیط کسب و کار، کارایی محیط خدمات مالی و ارتباطات کاری می‌باشد. در مرحله دوم تحقیق با استفاده از نتایج حاصل از بررسی متغیرهای ذکر شده در مرحله قبلی، راهبرد مناسب رقابتی به کمک ابزارهای ماتریس SWOT و SPACE برای شهر تهران ارائه می‌شود. جامعه آماری تحقیق شامل ۷۰ شهر در حال توسعه دنیا است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بهترین راهبرد رقابتی برای شهر تهران وضعیت تدافعی است.

دلبری (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «رقابت‌پذیری اقتصادی شهرها با تأکید بر عوامل مؤثر بر شاخص رقابت‌پذیری شهری» با روش توصیفی-تحلیلی، فضای رقابتی کلان‌شهرها را با رویکرد اقتصادی مورد بررسی قرار داده است. در این تحقیق، چارچوبی مبتنی بر رقابت‌پذیری اقتصادی شهرها با تأکید بر عوامل مؤثر بر شاخص رقابت‌پذیری شهری پیشنهاد شد که با استفاده از این چارچوب می‌توان به این اهداف اساسی دست یافت: ارتقای شاخص رقابت‌پذیری شهری، بهبود محیط اقتصادی شهری، هماهنگ کردن و تعامل مثبت اقتصادی با جریان جهانی مبتنی بر مجموعه‌ای از رویکردهای نظری پشتیبان به منظور بهبود شاخص رقابت‌پذیری شهری.

فیض‌پور و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان

1. Herrschel
2. Singhal
3. Birmingham
4. Purwanti, A. Genoveva

فرمول کوکران ۳۸۳ نفر تعیین شده است. برای سنجش پایایی پرسشنامه‌ها از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. آلفای کرونباخ به دست آمده در این پژوهش ۰/۷۹۸ است که پایایی پرسشنامه را نشان می‌دهد. با در نظر گرفتن اطلاعات در دسترس، ۱۲ شاخص کلی در نظر گرفته شد. پس از جمع‌آوری اطلاعات مربوط به شاخص‌ها، برای محاسبه آن‌ها از مدل آراس^۲ استفاده و وزن هریک از شاخص‌ها با تکنیک آنتروپی شانون (محمدی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۳) محاسبه شده است. در مرحله بعد رتبه‌بندی مناطق پنجگانه شهر زاهدان از لحاظ رقابت‌پذیری اقتصادی تعیین و با استفاده از نرم‌افزار GIS رتبه‌بندی آن‌ها گویاسازی شد (شکل ۲). تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم‌افزار Spss و Excel صورت گرفته است.

شاخص‌های پژوهش با بهره‌گیری از دیدگاه‌های موجود در زمینه رقابت‌پذیری شهری و اقتصادی، گزارش رقابت‌پذیری جهانی (۲۰۱۸-۲۰۱۷) و همچنین با استفاده از تحقیقات انجام شده در زمینه رقابت‌پذیری شهری و اقتصادی در قالب ۱۲ شاخص و ۸۱ مؤلفه استخراج گردید. جدول (۱) شاخص‌های مورد استفاده در پژوهش را نشان می‌دهد.

مورد رقابت‌پذیری شهرها در سال‌های اخیر آنجا م شده اما شاخص‌های رقابت‌پذیری شهری به‌ویژه شاخص‌های اقتصادی در سطح مناطق یک شهر و یا محله‌های شهری کم تر مورد توجه برنامه‌ریزان بوده و می‌توان گفت تاکنون پژوهش کاربردی در این مورد آنجا م نشده است. با توجه به خلاء موجود در این زمینه پژوهش حاضر با هدف ارزیابی و تحلیل سطح رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق پنجگانه شهر زاهدان با استفاده از مدل آراس^۱ آنجا م شده است.

روش انجام پژوهش

روش پژوهش حاضر از نظر نوع، توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف توسعه‌ای-کاربردی است. جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات در این پژوهش به صورت اسنادی، میدانی (پرسشنامه‌ی شهروندان و متخصصان) می‌باشد. جامعه آماری، مناطق پنجگانه شهر زاهدان انتخاب شده است. با توجه به این که کل جمعیت زاهدان در سال ۱۳۹۵ برابر با ۵۸۷۷۳۰ هزار نفر بوده و از آنجا که مطابق آمار سال ۱۳۹۵ تقریباً ۶۵ درصد جمعیت شهر زاهدان بالای ۱۵ سال سن دارند، بنابراین رقم جمعیت بالای ۱۵ سال شهر زاهدان ۳۸۲۰۲۴ نفر خواهد بود. بر این اساس، حجم نمونه با استفاده از

جدول ۱- الف. شاخص‌های رقابت‌پذیری اقتصادی

شاخص	مؤلفه	منبع
آموزشی	سرايه مراکز آموزشي، تعداد مراکز آموزش عالی	شاخص‌های اقتصادی شهر تهران- کریمی، ۱۳۹۶
گردشگری	تعداد مراکز گردشگری، تعداد مراکز رفاهی و تفریحی (هتل، مهمان‌پذیر، هتل آپارتمان و ...)، تعداد آثار تاریخی و فرهنگی	شاخص‌های اقتصادی شهر تهران- کریمی، ۱۳۹۶
بازار مالی	تعداد بانک‌های دولتی، تعداد صندوق‌های قرض‌الحسنه، تعداد مؤسسات مالی و اعتباری، تعداد دستگاه‌های ATM بانک‌های دولتی، تسهیلات اعطایی بانک‌های دولتی، سپرده‌های بانک‌های دولتی (میلیارد ریال)، عملکرد بانک‌ها، دسترسی به سرمایه در شهر، دسترسی به وام	بررسی رقابت‌پذیری اقتصادی شهرهای ایران، نظم فر و همکاران، ۱۳۹۶، سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان ۱۳۹۵، بررسی وضعیت رقابت‌پذیری ایران در گزارش رقابت‌پذیری جهانی ۲۰۱۸-۲۰۱۷
سلامت و بهداشت	تعداد مراکز بهداشتی و درمانی، تعداد بیمارستان‌ها (دولتی، خصوصی، خیریه، سایر نهادهای دولتی)، تعداد درمانگاه‌ها و پلی‌کلینیک‌ها، تعداد داروخانه‌ها، تعداد مطب پزشکان	شاخص‌های اقتصادی شهر تهران- کریمی، ۱۳۹۶

۲. روش آراس یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره است که در سال ۲۰۱۰ توسط آقای زاوادیسکاس و ترکسیس معرفی شد. واژه ARAS مخفف جمله Additive Ratio Assessment به معنی ارزیابی نسبت جمعی می‌باشد. روش ARAS همانند روش‌های تاپسیس یا ویکور یا الکتراه می‌باشد یعنی ماتریس تصمیم آن به صورت معیار-گزینه است.

جدول ۱-ب. شاخص‌های رقابت‌پذیری اقتصادی

شاخص	مولفه	منبع
تجاری و خدماتی	تعداد مراکز تجاری (بازارچه، پاساژ، کتاب‌فروشی و ...)، تعداد مراکز خرده‌فروشی، تعداد فروشگاه‌های عرضه صنایع‌دستی و فرش، تعداد فروشگاه‌های زنجیره‌ای، تعداد تالارهای پذیرایی، تعداد رستوران‌ها، تعداد نمایندگی فروش وسایل نقلیه، تعداد شرکت‌های بازرگانی و تجاری، تعداد شرکت‌های بیمه، تعداد شرکت‌های تعاونی، تعداد دفاتر اسناد رسمی ازدواج، تعداد دفاتر فنی و مهندسی ساختمان، تعداد بنگاه‌های معاملات املاک، تعداد استخرهای شنا، سینما و تئاتر	بررسی رقابت‌پذیری اقتصادی شهرهای ایران، نظم فر و همکاران، ۱۳۹۶
	بودجه خانوار	شاخص‌های اقتصادی شهر تهران - کریمی، ۱۳۹۶
بازار مسکن و زمین	متوسط قیمت زمین، متوسط قیمت مسکن، اجاره‌بهای مسکن، تعداد پروانه‌های ساختمانی صادره در یک سال، تعداد واحدهای مسکونی صادره در یک سال، تعداد واحدهای تجاری صادره در یک سال، هزینه ساخت یک مترمربع واحد مسکونی، هزینه ساخت یک مترمربع واحد تجاری، تراکم ساختمانی	شاخص‌های اقتصادی شهر تهران - کریمی، ۱۳۹۶، پروژه کلاس‌بندی سطح توسعه‌یافتگی مناطق پنجگانه شهر زاهدان - ۱۳۹۷
	کارایی نیروی کار	پروژه کلاس‌بندی سطح توسعه‌یافتگی مناطق پنجگانه شهر زاهدان - ۱۳۹۷، شاخص‌های اقتصادی شهر تهران - کریمی، ۱۳۹۶، بررسی رقابت‌پذیری اقتصادی شهرهای ایران، نظم فر و همکاران، ۱۳۹۶
زیرساخت	آب (تعداد مشترکان آب - تعداد دفاتر امور مشترکین آب)، برق (تعداد مشترکان برق - تعداد دفاتر امور مشترکین برق)، گاز (تعداد مشترکان گاز)، ارتباطات (سهم خانوار دارای تلفن)، حمل‌ونقل (کیفیت معابر و ایستگاه‌ها)	شاخص‌های اقتصادی شهر تهران - کریمی، ۱۳۹۶، گزارش رقابت‌پذیری جهانی ۲۰۱۸-۲۰۱۷
وضعیت اقتصاد کلان	سهم ارزش افزوده بخش خدمات، فعالیت‌های ارزش افزوده بالا (طلافروشی) سهم بازار (رقابت واحدهای فروش)، سرمایه شرکت تعاونی، نظام مالیاتی محلی، سطح دستمزد محلی، شرکت‌های خصوص سرمایه‌گذار در زمینه تولید، حمایت، حمایت پخش و تبلیغ، منابع پایدار شهرداری‌ها	گزارش رقابت‌پذیری جهانی ۲۰۱۸-۲۰۱۷
نوآوری	نهادهای محلی از پژوهش‌های علمی - پژوهشی، دسترسی به دانشمندان و مهندسين، کیفیت مؤسسات تحقیقات علمی، میزان همکاری دانشگاه‌ها در تحقیق و توسعه، مخارج مصرفی تحقیق و توسعه شرکت‌ها	گزارش رقابت‌پذیری جهانی ۲۰۱۸-۲۰۱۷
کارایی بازار کالا	افزایش تسلط بازار، شدت رقابت محلی، نرخ مالیات تعرفه‌های تجاری، کیفیت شرایط تقاضا	گزارش رقابت‌پذیری جهانی ۲۰۱۸-۲۰۱۷، رقابت‌پذیری شهری و جایگاه تهران در میان، کلان‌شهرهای ایران، فیض پور و همکاران، ۱۳۹۶

محدوده مورد مطالعه

کشور پاکستان و از جنوب شرق به شهرستان خاش محدود می‌شود (شکل ۱). زاهدان از لحاظ موقعیت جغرافیایی در طول جغرافیایی ۶۰ درجه و ۵۱ دقیقه و ۲۵ ثانیه شرقی و عرض جغرافیایی ۲۹ درجه و ۳۰ دقیقه و ۴۵ ثانیه شمالی قرار دارد. ارتفاع آن از سطح دریا به ۱۳۷۸ متر می‌رسد (وارثی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۴۵). بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ دارای

شهر زاهدان مرکز سیستان و بلوچستان در شرق ایران و در مجاورت ایران و کشورهای افغانستان و پاکستان قرار دارد. این شهر از شمال به شهرستان زابل، از شمال شرق به کشور افغانستان، از شمال غرب به استان خراسان جنوبی، از غرب به استان کرمان، از جنوب غرب به شهرستان ایرانشهر، از شرق به

جدول ۲، تقسیم شده است (اداره آمار و برنامه‌ریزی شهرداری زاهدان، ۱۳۹۷).

جمعیت حدود ۵۸۷۷۳۰ نفر می‌باشد (سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۵: ۱۰۱). شهر زاهدان براساس آخرین تقسیم بندی صورت گرفته به پنج منطقه شهرداری مطابق

جدول ۲. معرفی مناطق پنجگانه شهر زاهدان

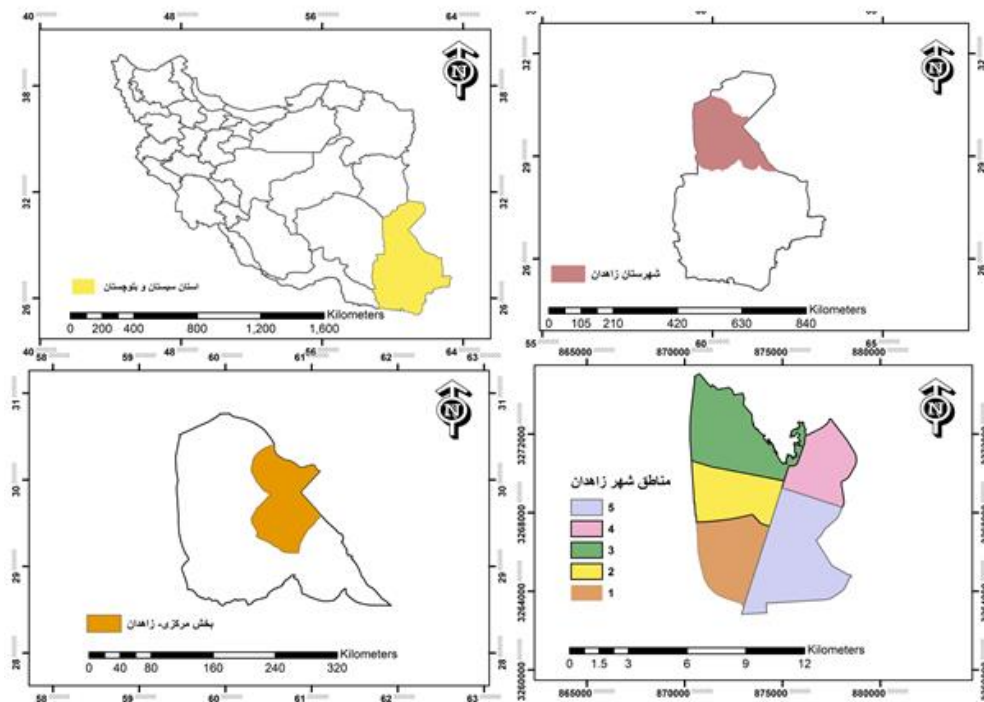
نام منطقه	مساحت (مترمربع)	جمعیت (نفر)	موقعیت
یک	۱۱۶۰۳۵۳۶	۱۱۱۲۸۳	واقع در قسمت جنوب غربی زاهدان قرار دارد و در شمال منطقه به بلوار بهداشت می‌رسد. بیش تر ساکنان این منطقه از طبقه متوسط به بالا هستند. خیابان‌های بزرگ‌مهر، دانش و دانشگاه از خیابان‌های اصلی این منطقه محسوب می‌شوند.
دو	۱۰۶۸۵۷۸۶	۱۱۲۳۹۹	واقع در جنوب غرب شهر، منطقه‌ای تقریباً همگن که اقشار اجتماعی متوسط و بالا ساکن هستند این منطقه در شرق به خیابان دانشگاه در شمال به خیابان امام خمینی (ره) و از جنوب به بلوار بهداشت ختم می‌شود.
سه	۱۶۴۲۳۶۰۰	۱۱۸۲۸۴	واقع در شمال و شمال غرب شهر که بیش‌ترین اقشار محروم و پایین و متوسط به پایین اجتماعی را در خود جای داده‌است و شامل محلات بابایان، کارخانه نمک و پشت گارازها است.
چهار	۹۸۲۸۹۷۴	۱۱۲۹۴۹	واقع در در قسمت شمال و شمال شرقی شهر زاهدان قرار دارد. این منطقه بخش عمده‌ای از اقشار کم‌درآمد را در خود جای داده است. میدان کشاورز، ۴۵ دستگاه در این منطقه قرار دارد.
پنج	۲۰۳۴۹۳۳۳	۱۲۲۲۴۱	واقع در در قسمت جنوب و جنوب شرق زاهدان قرار دارد در قسمت شمالی منطقه اقشار کم درآمدی در حال زندگی می‌باشند محلاتی همچون کریم‌آباد و در قسمت جنوبی‌تر منطقه اقشاری با وضعیت بهتری زندگی می‌کنند؛ محدوده زیباشهر و مهرشهر از قسمتهای دیگر واقع در این منطقه می‌باشد.

مأخذ: اداره آمار و برنامه‌ریزی شهرداری زاهدان- ۱۳۹۷

ایجاد نقش غالب بخش خدمات در اقتصاد شهر زاهدان می‌باشد (مشاور شهر و خانه، ۱۳۸۵: ۹۶).

از طرفی روند افزایش جمعیت در شهر زاهدان نشان از افزایش تقاضا برای مسکن بوده و درآینده شاهد شکوفایی بیش‌تر بخش مسکن می‌باشیم و به دلیل ارتباطات پسین و پیشین که بخش مسکن با سایر بخش‌های اقتصادی دارد نقش به‌سزایی در توسعه اقتصادی شهر زاهدان خواهد داشت؛ ولی آنچه موجب شکل‌گیری و توسعه اقتصادی شهر زاهدان گردیده است نقش تجاری این شهر بوده است. جایگاه ملی و منطقه‌ای شهر زاهدان، یک جایگاه تجاری- اداری بوده و رونق و توسعه این بخش نیز موجب توسعه اقتصادی شهر زاهدان گردیده است. به‌دلیل شرایطی که در وضع موجود مطرح گردیده اصولاً شهر زاهدان در بخش خدمات دارای مزیت نسبی بوده و به همین دلیل ما شاهد حرکت سرمایه‌ها به سوی خدمات در این شهر می‌باشیم و به‌دلیل ظرفیت‌های بسیار خالی که در بخش خدمات وجود داشته در آینده شاهد رونق و شکوفایی بیش‌تر در این بخش خدمات در زاهدان می‌باشیم (مشاور شهر و خانه، ۱۳۸۵: ۹۶).

محدودیت‌های طبیعی و اقلیمی که در پیش روی بخش‌های کشاورزی و صنعت به مفهوم صنعت کارگاهی در منطقه وجود داشته موجب گردیده است که منابع و سرمایه‌ها به سمت بخش خدمات و بخش ساختمان به عنوان زیربخش صنعت که بستر مناسبی داشته، جاری گردد و بخش خدمات به‌عنوان بخش غالب اقتصادی در شهر باشد. بخش کشاورزی به‌دلیل شرایط نامناسب اقلیمی، خاک نامناسب، کمبود آب و ... دارای مشکلات فراوانی بوده و به‌دلیل عدم مزیت نسبی در اقتصاد شهر زاهدان، در توسعه اقتصادی این شهر نیز تأثیر نخواهد داشت. بخش صنعت کارگاهی نیز با توجه به شرایط اقلیمی نامناسب و عدم امنیت سرمایه‌گذاری در شهر زاهدان که همراه با عدم رقابت‌پذیر بودن بوده، رونق آن همراه با توسعه پایدار برای شهر زاهدان نخواهد بود. همچنین، نقش غالب صنعت و معدن در اقتصاد شهر زاهدان به‌دلیل صنعت کارگاهی نبوده، بلکه به‌علت رونق بخشی صنعت ساختمان بوده که نقش به‌سزایی در اقتصاد شهر زاهدان ایفاء می‌نماید. در بخش خدمات نیز عمده فعالیت‌های خدمات اجتماعی و شخصی، فروش و هتلداری و حمل و نقل و ارتباطات باعث

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهر زاهدان در استان و کشور

وزن هر یک از شاخص‌ها، در جدول ۳، نشان داده شده است. نتایج جدول ۳، نشان می‌دهد که شاخص کارایی بازار کالا و زیرساخت دارای کمترین وزن به ترتیب ۰/۰۰۵ و ۰/۰۰۱، شاخص سلامت و بهداشت و آموزش دارای بالاترین وزن به ترتیب ۰/۴۷۲ و ۰/۳۴۲ می‌باشند. در مورد بالا بودن شاخص آموزش و بهداشت می‌توان گفت اگر چه شهر زاهدان در مقایسه با سایر کلان‌شهرهای کشور از امکانات آموزشی و بهداشتی کمتری برخوردار است اما این دو شاخص نسبت به سایر شاخص‌ها در سطح شهر زاهدان از وضعیت مناسب‌تری برخوردار هستند (جدول ۳).

یافته‌ها

تدوین، ارزیابی و وزن‌دهی شاخص‌ها و جمع‌آوری داده‌ها

به منظور ارزیابی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق پنجگانه شهر زاهدان، در اولین مرحله، شاخص‌ها و عوامل مؤثر در رقابت‌پذیری اقتصادی با استفاده از شاخص‌های جهانی مجمع اقتصاد و همچنین استفاده از سایر مقالات و پژوهش‌ها انتخاب و پرسشنامه طراحی و داده‌های هر یک از مناطق جمع‌آوری و جهت تعیین میزان اهمیت شاخص‌ها، با استفاده از روش آنالیز شانون، وزن‌دهی شدند.

جدول ۳. وزن شاخص‌های مؤثر بر رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان بر اساس مدل آنالیز شانون

کارایی بازار کالا	نوآوری	وضعیت اقتصاد کلان	زیرساخت	بودجه خانوار	کارایی نیروی کار	بازار زمین و مسکن	تجاری و خدماتی	سلامت بهداشت	بازار مالی	گردشگری	آموزشی
۰/۰۰۵	۰/۰۲۲	۰/۰۱۱	۰/۰۰۱	۰/۰۱۳	۰/۰۲۲	۰/۰۳۹	۰/۰۳۷	۰/۲۴۲	۰/۰۳۱	۰/۱۰۰	۰/۴۷۲

زاهدان و رتبه‌بندی مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان از روش آراس به شرح ذیل استفاده شده است. بنابراین در ابتدا با استفاده از روش آراس، ماتریس تصمیم‌گیری تشکیل شد و پس از تشکیل ماتریس

رتبه‌بندی مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان بر اساس مدل آراس برای ارزیابی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق شهری

تصمیم‌گیری سطر مربوط به مقدار بهینه معیارها محاسبه شد. معیارها را نشان می‌دهد (جدول ۴).

جدول ۴. تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری

منطقه	آموزشی	گردشگری	بازار مالی	سلامت و بهداشت	تجاری و خدماتی	بازار زمین و مسکن	کارایی نیروی کار	بودجه خانوار	زیر ساخت	وضعیت اقتصاد کلان	نوآوری	کارایی بازار کالا
یک	۲	۲	۷/۹۶	۸/۴	۵۸/۴	۶۷۷۹۳۴۵۶	۰/۸۱۸	۲/۸۸	۱۶۰۸۱	۲/۸۸۳	۳/۰۲	۳/۲۷
دو	۰/۵۸۲	۲/۶۶۶	۱۵/۱۱۳	۳۰/۸	۹۸/۱	۶۱۹۷۸۹۱۷	۰/۷۰۶	۲/۲۲۳	۱۶۲۶۷	۲/۷۰۸	۲/۷۲	۲/۹۶
سه	۰/۱۸۸	۱/۶۶۶	۹/۱۳۱	۷	۸۱/۵	۳۳۹۳۷۰۲۶	۰/۴۹۰	۲/۰۹	۱۶۲۰۹	۲/۴۰۳	۲/۲	۳/۰۵
چهار	۰/۱۶۶	۴/۶۶	۹/۸۴	۶	۱۲۸/۳	۳۹۴۴۳۷۱	۰/۵۲۸	۱/۹۸	۱۵۴۶۹	۲/۰۴	۱/۷۸	۲/۵۹
پنج	۰/۵۰۸	۴/۶۶	۱۱/۴۷	۱۳/۸	۱۰۰/۰۶	۵۰۹۱۴۴۳۶	۰/۷	۲/۵۸	۱۶۲۲۴	۲/۹	۲/۸۲	۳/۱۴
SUM	۳/۴۴	۱۵/۶۵	۵۳/۵۱	۶۶/۰۰	۴۶۶/۳۶	۲۵۴۰۷۲۲۰۶/۰۰	۳/۲۴	۱۱/۷۵	۸۰۲۵۰/۰۰	۱۲/۹۴	۱۲/۵۴	۱۵/۰۱

نشان می‌دهد. برای محاسبه ماتریس نرمال شده، ابتدا شاخص‌های هر ستون ماتریس تصمیم‌گیری با هم جمع و هر یک از شاخص‌های مربوط به هرگزینه بر جمع ستون ماتریس تصمیم‌گیری تقسیم گردید (جدول ۵).

پس از تشکیل ماتریس تصمیم، دومین مرحله از مراحل روش آراس تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری نرمال شده می‌باشد. بر این اساس، به روابط ارائه شده به محاسبه ماتریس تصمیم‌گیری نرمال شده موزن پرداخته شد. جدول ۵، ماتریس نرمال شده را

جدول ۵. ماتریس نرمال شده

منطقه	آموزشی	گردشگری	بازار مالی	سلامت و بهداشت	تجاری و خدماتی	بازار زمین و مسکن	کارایی نیروی کار	بودجه خانوار	زیر ساخت	وضعیت اقتصاد کلان	نوآوری	کارایی بازار کالا
یک	۰/۵۸۱	۰/۱۲۸	۰/۱۴۹	۰/۱۲۷	۰/۱۲۵	۰/۲۶۷	۰/۲۵۲	۰/۲۴۵	۰/۲۰۰	۰/۲۲۳	۰/۲۴۱	۰/۲۱۸
دو	۰/۱۶۹	۰/۱۷۰	۰/۲۸۲	۰/۴۶۷	۰/۲۱۰	۰/۳۴۴	۰/۲۱۸	۰/۱۸۹	۰/۲۰۳	۰/۲۰۹	۰/۲۱۷	۰/۱۹۷
سه	۰/۰۵۵	۰/۱۰۶	۰/۱۷۱۷	۰/۱۰۶	۰/۱۷۵	۰/۱۳۴	۰/۱۵۱	۰/۱۷۸	۰/۲۰۲	۰/۱۸۶	۰/۱۷۵	۰/۲۰۳
چهار	۰/۰۴۸	۰/۲۹۸	۰/۱۸۴	۰/۰۹۱	۰/۲۷۵	۰/۱۵۵	۰/۱۶۳	۰/۱۶۸	۰/۱۹۳	۰/۱۵۸	۰/۱۴۳	۰/۱۷۶
پنج	۰/۱۴۸	۰/۲۹۸	۰/۲۱۴	۰/۲۰۹	۰/۲۱۵	۰/۲۰۰	۰/۲۱۶	۰/۲۲۰	۰/۲۰۲	۰/۲۲۴	۰/۲۲۵	۰/۲۰۹

زاهدان در محدوده این مناطق می‌باشد (جدول ۶). در شاخص بازار مالی منطقه دو با کسب امتیاز ۰/۰۰۸۵ نسبت به سایر مناطق از وضعیت مناسبی برخوردار است و مناطق، پنج با امتیاز ۰/۰۰۶۴، چهار با امتیاز ۰/۰۰۵۵، سه با امتیاز ۰/۰۰۵۱ و یک با امتیاز ۰/۰۰۴۵ به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین در شاخص سلامت و بهداشت با امتیاز ۰/۱۱۳۲، منطقه دو، بالاترین رتبه را کسب نموده است و یکی از دلایل مهم آن تمرکز مراکز درمانی از جمله مطب پزشک، درمانگاه، آزمایشگاه‌ها، مراکز طب تصویربرداری و ... در این محدوده است و منطقه پنج نیز با

در مرحله سوم هر یک از شاخص‌های ماتریس نرمال شده در وزن به دست آمده از طریق آنتروپی‌شانون (جدول ۳) ضرب و ماتریس وزن دار به دست آمد (جدول ۶). نتیجه جدول ۶، نشان می‌دهد که در شاخص مربوط به آموزش منطقه یک با کسب امتیاز ۰/۲۷۴، منطقه دو ۰/۰۷۹۸ و منطقه پنج ۰/۰۶۹۶ به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند و منطقه سه و چهار با امتیاز ۰/۰۲۵۸ و ۰/۰۲۲۸ در رتبه سوم و چهارم واقع شده‌اند. در شاخص گردشگری منطقه چهار و پنج با امتیاز ۰/۰۳۰۰ بالاترین رتبه را دارند که این موضوع به دلیل قرارگیری بافت تاریخی شهر

در رتبه اول و مناطق پنج، دو، سه و چهار به ترتیب با امتیازهای ۰/۰۰۲۹، ۰/۰۰۲۵، ۰/۰۰۲۳ و ۰/۰۰۲۲ در رتبه‌های بعدی قرار دارند. در شاخص زیرساخت، کلیه مناطق با کسب امتیازهای مشابه در وضعیت نزدیک به هم می‌باشند. در شاخص‌های مربوط به وضعیت اقتصاد کلان مناطق یک و پنج با امتیاز ۰/۰۰۲۵ در رتبه اول و مناطق دو، سه و چهار با امتیازهای ۰/۰۰۲۳، ۰/۰۰۲۱ و ۰/۰۰۱۸ و ۰/۰۰۱۸ در رتبه‌های دوم تا چهارم قرار دارند (جدول ۶).

شاخص نوآوری بالاترین امتیاز آن مربوط به منطقه یک با رقم ۰/۰۰۵۴ و کم‌ترین آن مربوط به منطقه چهار با رقم ۰/۰۰۳۲ می‌باشد. در شاخص کارایی بازار کالا مناطق یک و پنج در رتبه اول با کسب امتیاز ۰/۰۰۱۲ و مناطق دو و سه با امتیاز ۰/۰۰۱۱ در رتبه دوم و منطقه چهار در رتبه سوم با امتیاز ۰/۰۰۱۰ قرار دارند (جدول ۶).

امتیاز ۰/۰۵۰۷ با توجه به قرارگیری بیمارستان‌های بزرگ شهر زاهدان در رتبه دوم و منطقه یک نیز با رتبه ۰/۰۳۰۹ در رتبه سوم قرار دارد. مناطق سه و چهار با کسب امتیاز ۰/۰۲۵۷ و ۰/۰۲۲۰ در رتبه‌های بعدی قرار دارند. منطقه چهار زاهدان به دلیل واقع شدن قسمت اعظم بافت تجاری شهر در آن، با کسب امتیاز ۰/۰۱۰۳ دارای بهترین عملکرد در زمینه تجاری و خدماتی می‌باشد. سپس منطقه پنج با توجه به قرارگیری محور حسین‌بُر (چهار راه رسولی) به‌عنوان مرکز عمده تجاری شهر زاهدان با امتیاز ۰/۰۰۸۰ در رتبه دوم و منطقه دو، سه و یک به ترتیب در رتبه‌های سوم تا پنجم قرار دارند. در حالی که در شاخص بازار زمین و مسکن منطقه یک با امتیاز ۰/۰۱۰۵ بالاترین عملکرد را دارد. مناطق دو و پنج دارای عملکرد متوسط و مناطق چهار و سه دارای عملکرد ضعیف می‌باشند (جدول ۶).

در شاخص بودجه خانوار منطقه یک زاهدان با امتیاز ۰/۰۰۳۲

جدول ۶. ماتریس شاخص‌های وزن‌دار شده

منطقه	آموزشی	گردشگری	بازار مالی	سلامت و بهداشت	تجاری و خدماتی	بازار زمین و مسکن	کارایی نیروی کار (نیروی انسانی)	بودجه خانوار	زیرساخت	وضعیت اقتصاد کلان	نوآوری	کارایی بازار کالا
یک	۰/۲۷۴۱	۰/۰۱۲۹	۰/۰۰۴۵	۰/۰۳۰۹	۰/۰۰۴۷	۰/۰۱۰۵	۰/۰۰۵۶	۰/۰۰۳۲	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۵۴	۰/۰۰۱۲
دو	۰/۰۷۹۸	۰/۰۱۷۲	۰/۰۰۸۵	۰/۱۱۳۲	۰/۰۰۷۸	۰/۰۰۹۶	۰/۰۰۴۹	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۲۳	۰/۰۰۴۹	۰/۰۰۱۱
سه	۰/۰۲۵۸	۰/۰۱۰۷	۰/۰۰۵۱	۰/۰۲۵۷	۰/۰۰۶۵	۰/۰۰۵۲	۰/۰۰۳۴	۰/۰۰۲۳	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۲۱	۰/۰۰۳۹	۰/۰۰۱۱
چهار	۰/۰۲۲۸	۰/۰۳۰۰	۰/۰۰۵۵	۰/۰۲۲۰	۰/۰۱۰۳	۰/۰۰۶۱	۰/۰۰۳۶	۰/۰۰۲۲	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۱۸	۰/۰۰۳۲	۰/۰۰۱۰
پنج	۰/۰۶۹۶	۰/۰۳۰۰	۰/۰۰۶۴	۰/۰۵۰۷	۰/۰۰۸۰	۰/۰۰۷۹	۰/۰۰۴۸	۰/۰۰۲۹	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۵۰	۰/۰۰۱۲

(جدول ۷) و بعد از آن به کمک این مقادیر، درجه مطلوبیت (ki) هر گزینه محاسبه شد. نتایج جدول ۷، نشان می‌دهد بهترین مقادیر ماتریس موزون، مربوط به شاخص‌های آموزشی و بهداشت و سلامت به ترتیب ۰/۲۷۴ و ۰/۱۱۳، همچنین شاخص زیرساخت با امتیاز ۰/۰۰۰۴ دارای کم‌ترین حالت می‌باشد (جدول ۷).

با به دست آوردن ماتریس تصمیم‌گیری نرمال شده موزون، به محاسبه مقادیر بهینه هر گزینه (si) و درجه مطلوبیت هر گزینه پرداخته شد. برای این منظور ابتدا ارزش بهینه هر گزینه را براساس رابطه ارائه شده (جمع سطری هریک از گزینه های ماتریس تصمیم‌گیری نرمال شده موزون) محاسبه و سپس حالت ایده‌آل هرگزینه (so) را براساس بهترین مقادیر ماتریس موزون تعیین

جدول ۷. حالت ایده‌آل هر گزینه (SO)

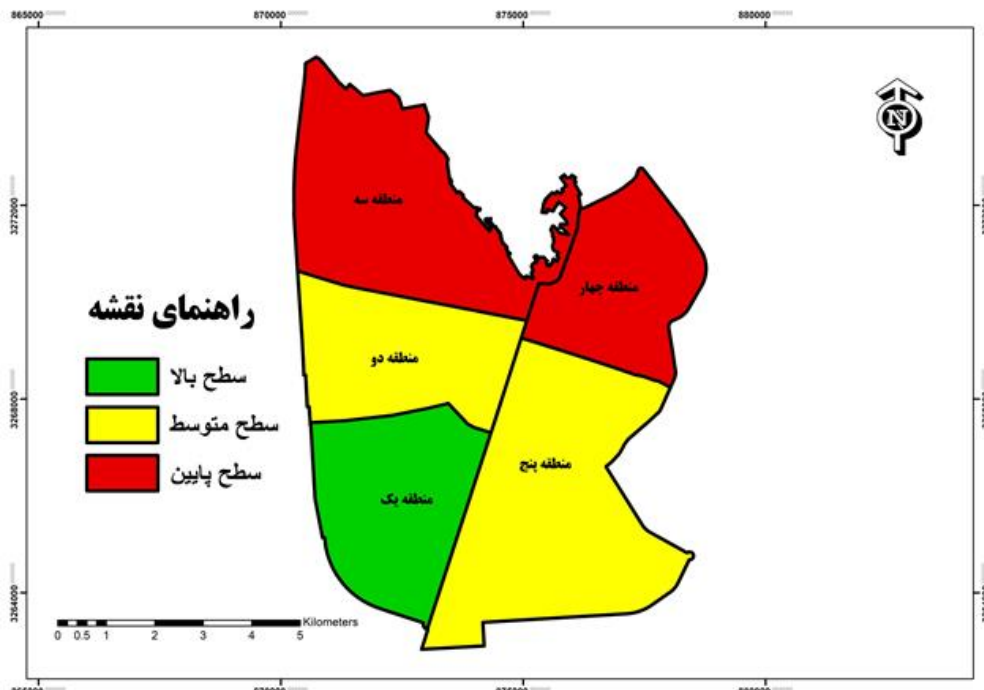
sum	کارایی بازار کالا	نوآوری	وضعیت اقتصاد کلان	زیرساخت	بودجه خانوار	کارایی نیروی کار (نیروی انسانی)	بازار زمین و مسکن	تجاری و خدماتی	سلامت و بهداشت	بازار مالی	گردشگری	آموزشی	
SO	۰/۴۶۴۸	۰/۰۰۱۲	۰/۰۰۵۴	۰/۰۰۲۵	۰/۰۰۰۴	۰/۰۰۳۲	۰/۰۰۵۶	۰/۰۱۰۵	۰/۰۱۰۳	۰/۱۱۳۲	۰/۰۰۸۵	۰/۰۳۰۰	۰/۲۷۴۱

شاخص‌های رقابت‌پذیری اقتصادی، نسبت به دیگر مناطق شهر زاهدان وضعیت مطلوب‌تری دارد. وجود مراکز آموزشی بسیار مهم، رونق ساخت و سازهای شهری در سطح منطقه یک (با توجه به این‌که در حال حاضر بیش‌ترین توسعه فیزیکی شهر زاهدان در محدوده جنوب غربی می‌باشد)، سکونت اقشار و گروه‌های جمعیتی با طبقه اجتماعی - اقتصادی بالا نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی و بالا بودن سطح رقابت‌پذیری منطقه یک دارد. سطح رقابت‌پذیری اقتصادی منطقه دو با کسب امتیاز ۰/۵۴۲ و منطقه پنج با کسب امتیاز ۰/۴۰۷ متوسط و منطقه چهار و سه با کسب کم‌ترین امتیاز با سطح رقابت‌پذیری پایین می‌باشند. که با توجه به شرایط منطقه سه و چهار، می‌بایست در برنامه‌ریزی‌های آتی نسبت به سایر مناطق در اولویت برنامه‌ریزی قرار گیرند (جدول ۸).

در نهایت با استفاده از درجه مطلوبیت هرگزینه به رتبه‌بندی آن‌ها پرداخته شد. جدول ۸، نتایج به‌دست آمده برای این مراحل را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود از بین مناطق پنجگانه، منطقه یک، بهترین رتبه را به خود اختصاص داده است (سطح بالا) و منطقه دو و پنج رتبه دوم و سوم (سطح متوسط)، مناطق چهار و سه، در رتبه چهارم و پنجم (سطح پایین) قرار می‌گیرند. با بررسی امتیازهای کسب شده مناطق در شاخص‌های رقابت‌پذیری اقتصادی و نتایج نهایی آن (جدول ۸) و همچنین تحلیل شاخص‌های رقابت‌پذیری با استفاده از مدل آراس، که برای ارزیابی و تحلیل سطح رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق شهری زاهدان استفاده شد، مناطق پنجگانه بر اساس مقدار درجه مطلوبیت (ki) رتبه‌بندی شدند. منطقه یک با کسب امتیاز ۰/۷۶۵ دارای سطح رقابت‌پذیری بالا و از لحاظ برخورداری از

جدول ۸. رتبه‌بندی مناطق پنجگانه شهر زاهدان بر اساس مدل آراس

رتبه	Ki	Si	گزینه‌ها
۱	۰/۷۶۵	۰/۳۵۶	منطقه یک
۲	۰/۵۴۲	۰/۲۵۲	منطقه دو
۵	۰/۱۹۹	۰/۰۹۲	منطقه سه
۴	۰/۲۳۴	۰/۱۰۹	منطقه چهار
۳	۰/۴۰۷	۰/۱۸۹	منطقه پنج

شکل ۲. سطح رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق پنجگانه شهر زاهدان

آن‌ها و همچنین سکونت طبقات اجتماعی بالا در سطح منطقه یک، زیرساخت‌های جدید، امکان تحقق‌پذیری سرانه‌های آموزشی، فرهنگی در این زمینه نیز می‌تواند تأثیرگذار باشد.

۲. مناطق دو و پنج در رتبه دوم و جزو مناطق با سطح رقابت‌پذیری متوسط می‌باشند. منطقه پنج و دو دارای بافت تجاری بیشتر از جمله وجود بازار رسولی، مراکز بهداشت و درمان در منطقه پنج، مراکز تجاری خیابان امیرالمومنین، خرمشهر، مصطفی‌خمینی و وجود مطب پزشکان و مراکز آزمایشگاهی و ... در منطقه دو و همچنین تقاضای سکونت و همجواری با مراکز خرید تأثیر زیادی در رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق دو و پنج داشته است.

۳. منطقه چهار و سه با رتبه چهارم و پنجم جزو مناطق با سطح رقابت‌پذیری پایین می‌باشند. قرارگیری محله‌هایی مانند کریم‌آباد، شیرآباد، همت‌آباد، مرادقلی، پشت گاراژها، کارخانه نمک و سایر محدوده‌های حاشیه‌نشین در منطقه ۴ و ۳، تأثیر بسیار زیادی در موقعیت اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و کالبدی مناطق مذکور داشته و همچنین اکثر طبقات اجتماعی متوسط رو به پایین و پایین، ساکنین منطقه ۳ و ۴ را تشکیل می‌دهند. فقدان عدالت توزیعی در خدمات و تسهیلات شهری، وجود قشر آسیب‌پذیر و کم‌درآمد در این مناطق نیز در این زمینه بی‌تأثیر نبوده است. نتایج این پژوهش، نابرابری در شاخص‌های رقابت‌پذیری اقتصادی را در بین مناطق

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی و تحلیل سطح رقابت‌پذیری مناطق شهر زاهدان و رتبه‌بندی آن‌ها و رسیدن به تعادل‌های اقتصادی و ایجاد زمینه برای رقابت صحیح و عادلانه بین مناطق پنجگانه شهر زاهدان می‌باشد و در جست‌وجوی پاسخ به این سؤال بود که توان رقابت‌پذیری اقتصادی مناطق پنجگانه شهر زاهدان در چه سطحی می‌باشد؟ به همین منظور، شاخص‌ها و عوامل مؤثر در رقابت‌پذیری اقتصادی با استفاده از شاخص‌های جهانی مجمع اقتصاد و همچنین استفاده از سایر مقالات و پژوهش‌ها انتخاب و پرسشنامه طراحی و داده‌های هریک از مناطق جمع‌آوری و جهت تعیین میزان اهمیت شاخص‌ها، با روش آنتروپی شانون، وزن‌دهی شدند و برای رتبه‌بندی مناطق از روش آراس استفاده شد. نتایج پژوهش با استفاده از روش آراس نشان می‌دهد که:

۱. منطقه یک شهر زاهدان با داشتن رتبه یک، یکی از اقتصادی‌ترین مناطق و از لحاظ شاخص‌های رقابت‌پذیری اقتصادی، در سطح بالا قرار دارد و از مهم‌ترین دلایل آن می‌توان به این موضوع اشاره کرد که توسعه شهر زاهدان در محدوده منطقه یک عمدتاً برنامه‌ریزی شده و شکل‌گیری خدمات مورد نیاز هم راستا با توسعه فیزیکی شهر در آن محدوده می‌باشد و از طرفی رونق ساخت و سازها در محدوده منطقه یک و افزایش خدمات و امکانات و تمرکز

چهار (باتوجه به وجود قشر ضعیف و متوسط رو به پایین در این مناطق) به‌منظور بهره‌گیری و تقویت مشارکت مردم در توسعه اقتصادی شهر و اداره امور شهر؛

✓ ایجاد پروژه‌های تحرک بخشی اقتصادی در محورهای اصلی دارای پتانسیل مناطق شهر زاهدان با هدف رونق بخش تجاری در مناطق به‌ویژه در محورهای سعدی، امیرالمومنین، دانشگاه، امام خمینی، مصطفی خمینی و ...؛

✓ شناسایی پتانسیل سرمایه‌گذاری اقتصادی شهر و مزیت‌های نسبی و فرصت‌های بالقوه شهر زاهدان (استفاده مفید از منابع) و هدایت برای بهره‌وری آن‌ها در پویایی اقتصادی شهر زاهدان با توجه به فرصت قرارگیری در منطقه ژئوپلیتیک جنوب شرق و نقش ترانزیتی آن؛

✓ استفاده از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های شهر زاهدان برای برندینگ شهری به‌ویژه چهارراه رسولی واقع در محدوده منطقه پنج که به‌عنوان یکی از شناخته‌ترین بازارهای زاهدان و مقصد خرید گردشگران می‌باشد؛

✓ تقویت بخش بهداشت و درمان در مناطق سه و چهار از طریق اولویت دادن به این مناطق در زمان سرمایه‌گذاری و تخصیص و توزیع امکانات و خدمات بهداشت و درمان و جلوگیری از تمرکز آن‌ها در یک منطقه؛

✓ رونق اقتصادی مناطق شهری زاهدان با ایجاد کاربری‌های مختلط در محورهای دارای پتانسیل اقتصادی از جمله در مناطق یک و دو با توجه به بافت جدید شهری شکل گرفته و پتانسیل‌های موجود؛

✓ توسعه و رشد اقتصاد محلی از طریق سرمایه‌گذاری در سطوح مختلف در مناطق سه و چهار، از جمله: سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه زیرساخت‌های شهری، توسعه در زمینه بازار زمین و مسکن؛

✓ بهبود وضعیت اقتصاد کلان در محدوده مناطق سه و چهار از جمله حمایت از سرمایه‌گذاران خصوصی در بخش‌های تولید و پخش، ایجاد شرکت‌های تعاونی باهدف مشارکت مردم در طرح‌های اقتصادی این مناطق و جذب تسهیلات بانکی توسط شهرداری مناطق برای توسعه کمی و کیفی اقتصاد آن‌ها؛

✓ توجه به شرایط عمومی زیست و اقتصاد شهری از جمله بارگذاری‌ها، تراکم مازاد، طبقات مازاد، تغییر کاربری غیر مجاز، تغییر فضای سبز در مناطق شهر زاهدان باهدف درآمد زایی برای مناطق شهر زاهدان.

سپاسگزاری

از تمام کسانی که در اجرا و تدوین این پژوهش همکاری و همراهی نمودند، صمیمانه سپاسگزاریم.

پنجگانه شهر زاهدان تأیید می‌کند. به‌طوری‌که تفاوت چشم‌گیری بین منطقه یک با سطح رقابت‌پذیری اقتصادی بالا (باامتیاز ۰/۷۶۵) و منطقه سه و چهار با سطح رقابت‌پذیری اقتصادی پایین (به ترتیب با امتیاز ۰/۱۹۹ و ۰/۲۳۴) وجود دارد، شکاف بین مناطق شهری زاهدان باعث عدم تعادل در مناطق شهری شده و به‌تبع آن مشکلات زیادی را برای شهر زاهدان از جمله عدم کارایی و برهم خوردن تعادل نظام اقتصادی حاکم را در پی داشته است که در حال حاضر در سطح شهر، کاملاً مشهود می‌باشد. این امر نیاز به تهیه یک برنامه جهت از بین بردن این نابرابری‌ها باهدف دسترسی به امکانات، خدمات شهری و توزیع مناسب کاربری‌های شهری دارد. بنابراین، تهیه برنامه‌های کوتاه‌مدت جهت افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی برای مناطق با سطح رقابت‌پذیری اقتصادی پایین، تهیه برنامه‌های میان‌مدت جهت مناطق با سطح رقابت‌پذیری پایین و متوسط و در نهایت برنامه‌ریزی و تهیه یک برنامه بلند مدت برای کلیه مناطق شهر مورد توجه قرار گیرد.

راهکارها

با توجه به یافته‌های پژوهش، در رابطه به ایجاد بستر و زمینه رقابت صحیح و عادلانه بین مناطق پنجگانه، راهکارها به شرح ذیل پیشنهاد می‌گردد:

✓ ایجاد فرصت‌های اشتغال و کارآفرینی به‌خصوص در بخش‌های تولیدی محلی از جمله کارگاه‌های سوزن‌دوزی، سکه‌دوزی و ...؛

✓ ایجاد زمینه خود اتکایی و تأمین بیش‌تر منابع مالی پایدار مناطق پنجگانه شهرداری زاهدان؛

✓ ایجاد، توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها و تجهیزات گردشگری به‌ویژه در مناطق یک، دو و پنج به دلیل وجود مراکز از جمله مجموعه‌های براسان، گراناز، لادیز، بازار رسولی و ... با هدف تقویت گردشگری در این مناطق؛

✓ کاهش تراکم پایه مالی در مناطق با سطح رقابت‌پذیری بالا و استفاده از بسته‌های تشویقی (تخفیفات مناسبی صدور پروانه ساختمان) در مناطق با سطح رقابت‌پذیری اقتصادی پایین (سه و چهار) بار هدف رونق صنعت ساخت و ساز در این مناطق.

✓ توزیع بهینه و مطلوب مراکز آموزشی و توجه به مناطق سه و چهار در مکان‌یابی و توسعه مراکز آموزشی در جهت بهبود و تقویت آموزش در مناطق مذکور؛

✓ ایجاد هماهنگی بین مراکز آموزش عالی و سازمان‌های مدیریت شهری برای آموزش شهروندان به‌ویژه مناطق سه و

References

- Afsah Hosseini, F. & Zabihi, H. & Jahanshahloo, L. (2018), Position, Dimensions and Realization of Urban Competitiveness in Urban Management, *Quarterly Journal of Urban Studies*, 34, 91-77. (In persian)
- Afsah Hosseini, F., Zabihi, H., Jahanshahloo, L. (2017), Analyze the ranking of the urban locational competitiveness of the centers of the provinces of Iran based on the Principal Component Analysis (PCA), *Urban Management*, 16(49), 387-407. (In persian)
- Ahmadipour, Z., Mirzaei Tabar, M. (2018), Urban Geopolitics and Explaining the Concept of Rivalry, *Journal of Geography and Environmental Planning*, 2, 13-34. (In persian)
- Akbari, F. (2017), *Role of the tourism historical contexts in promoting components competitiveness of urban (case study: Birjand city)*, Master Thesis, University of Sistan and Baluchistan, Faculty of Geography and Environmental Planning. (In persian)
- Amirkhanlou, M. & Safdari, F. (2017), *Review of Iran's Economic Issues*, Economic Deputy, Iranian Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture, Center for Economic Research and Studies. (In persian)
- Cibinskiene, A., & Snieskiene, G. (2015). Evaluation of city tourism competitiveness. *Procedia-social and behavioral sciences*, 213, 105-110.
- City and Home Consulting Engineers (2006), Zahedan City Master Plan. (In persian)
- Dadashpour, H. & Dehdehjani, M. (2015), Identifying and prioritizing the root factors affecting the competitiveness of the study areas (Kurdistan Province), *Regional Planning Quarterly*, 19, 42-27. (In persian)
- Dadashpour, H. , Ahmadi, F. (2010), Regional Competitiveness as a New Approach in Regional Development, *Strategy*, 22, 80-50. (In persian)
- Dejakam, J. (2010), *Identifying and prioritizing the factors affecting the competitiveness of the Chabahar fishing industry cluster*, M.Sc. Thesis, Sistan and Baluchistan University, Zahedan. (In Persian)
- Delbari, M. (2014), Economic competitiveness of cities with an emphasis on factors affecting urban competitiveness index, *The First National Conference in Search of Tomorrow's Cities*, Tehran. (In persian)
- Eghbalpour, J, (2013), *Designing and explaining the competitiveness model with the supply chain management approach in the automotive industry*, PhD thesis, Shahid Beheshti University, Tehran. (In persian)
- Elahi, P. & Rafieian, M (2014), *Planning the central part of the historical city of Kerman with the approach of improving the capacity of urban competitiveness*, Master Thesis, Tarbiat Modares University of Tehran, Faculty of Art and Architecture. (In persian)
- Feyzpour, M.A & Mojibifar, M. (2018), Urban Competitiveness and Tehran's position among the metropolises of Iran, *Political arrangement of space*, 1, 23-30. (In persian)
- Gorji, E. & Madani, S. (2005), A Study and Evaluation of the Evolution of the Classical School to the Neoclassical and then to the New Classical, How New are the Classics ?, *Journal of Economic Research*, 70(34), 67-31. (In persian)
- Herrschel, T., (2013), Competitiveness and sustainability: can 'smart city regionalism' square the circle?, *Urban Studies*, 50(11), 2332-2348.
- Jamali, F. , Roustaei, Sh. & Yapeng Gharavi, M. (2018), An Assessment of the Causal Model of Effective Metrics on Urban Competitiveness Using a Fuzzy DEMATEL Approach, *Quarterly Journal of Urban Economics and Management*, 6(23), 33-15. (In persian)
- Kavianipour, A. (2015), *The Impact of Competitiveness on the Industrialization of Selected Non-Aligned Movement Countries*, M.Sc. Thesis, Ferdowsi University of Mashhad, Faculty of Administrative and Economic Sciences, (In persian)
- Khalili Kiwi, M., (2013), *Functional evaluation of cultural-Promenade AbbasAbad axis, with emphasis on urban competitiveness Tehran*, M.Sc. Thesis, Shahid Beheshti University of Tehran. (In persian)
- Kiwani, R. (2005), Globalization and Urban Competition, Challenges and Opportunities for Municipal Authorities in Developing Countries, *Economy of City*, 1, 67-39. (In persian)
- Lengyel, I. (2009). Bottom-up regional economic development: competition, competitiveness and clusters. Regional Competitiveness, *Innovation and Environment*, 13-38.
- Mirahsani, M. (2013), Competitiveness Indices of Iran and Some Countries from the Perspective of the World Economic Forum Report, *Economic Journal*, 9 & 10, 107-128. (In persian)

- Mohammadi, Ch. , Nazmfar, H. & Mohammadi, S. (2018), Assessing the spatial distribution of quality of life in urban areas, a case study: District 2 of Ardabil, *journal of urban ecology researches*, 2, consecutive, 2(18),27-40 (In persian)
- Mohammadi, S., (2016), *The Impact of Government Expenditure on Iran's Competitiveness*, M.Sc. Thesis, Razi University, Kermanshah, Faculty of Social Sciences., (In persian)
- Nazmfar, H., Eshghi Chahar Borj, A. & Alavi, S. (2017), A Study of the Economic Competitiveness of Iranian Cities, *Quarterly Journal of Economics and Urban Management*, 5, 23-23. (In persian)
- Popescu, R. I. (2011), Study regarding the ways of measuring cities competitiveness, *Economia. Seria Management*, 14(2), 288-303.
- Porter, M. (1998), *On competition*, Harvard Business School Press, Boston.
- Poursafavi, S. M. & Jafari, Sh. (2017), Assessment of Regional Competitiveness in Functional Urban Regions by Cluster Analysis, *Mazandaran, Human Geography Research*, 49(4), 807-820. (In persian)
- Purwanti, A. G. (2017), An evaluation of city branding to reinforce the citycompet it ivenes (a case study of Surabaya), *The IRES internat ional*, 36-41.
- Rabieh, M., & Khajooei, M. (2013). Explaining the competitiveness strategy of Tehran. *Management Strategic Studies*, 4(15), 37-56. (In persian)
- Rastegar, S. H. (2017), Management Requirements الهی، پرستو (۱۳۹۳)، برنامه‌ریزی بخش مرکزی شهر تاریخی کرمان با رویکرد بهبود ظرفیت رقابت‌پذیری شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس تهران، دانشکده هنر و معماری.
- امیرخانلو، منیره و صفدری، فرناز (۱۳۹۶)، بررسی مسائل روز اقتصاد ایران، معاونت اقتصادی، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی.
- پورصفوی، سیدمسعود و جعفری، شاهین (۱۳۹۶)، ارزیابی رقابت‌پذیری منطقه‌ای در مناطق شهری عملکردی استان مازندران با استفاده از تحلیل خوشه‌ای، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۴۹(۴)، ۸۰۷-۸۲۰.
- جمالی، فیروز؛ روستایی، شهرپور و یانگ غراوی، محمد (۱۳۹۷)، ارزیابی الگوی علی معیارهای مؤثر بر رقابت‌پذیری شهری با رویکرد دیمتل فازی، فصلنامه علمی- پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری، ۶(۲۳)، ۳۳-۱۵.
- خلیلی کیوی، مزگان (۱۳۹۲)، ارزیابی عملکردی محور فرهنگی - تفرجگاهی اراضی عباس‌آباد با تأکید بر رقابت‌پذیری شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- داداش‌پور، هاشم و دوده‌جانی، مهدی (۱۳۹۴)، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل ریشه‌ای تأثیرگذار در ارتقای رقابت‌پذیری منطقه‌ای مورد مطالعاتی for Promoting Urban Competitiveness, *Second International Conference on Management Cohesion and Economics in Development*, Osweh Higher Education Institute, Iran-Tehran. (In persian)
- Sasanpour, F., & Hatami, A. (2016). Spatial analysis of educational competitiveness of the provinces of the country. *Economic and Urban Management Scientific-Research Quarterly*, 5(19), 61-45. (In persian)
- Serrano, F.A,(2003), *City Competitiveness and Attractiveness: A New Approach to Evaluate Economic Development in Mexican Cities*. UniversityofGlasgow, United Kingdom Retrieved from.
- Singhal, S. McGreal, S. & Berry, J. (2013), An evaluative model for city competitiveness: Application to UK cities, *Land Use Policy*, 30(1), 214-222.
- Statistical yearbook of Sistan and Baluchestan province (2016). *population and housing census of Sistan and Baluchestan province*. (In persian)
- Varesi, H. , Zangiabadi, A. & Yaghfour, H. (2008), A Comparative study of Public Utilities Distribution from a Social Justice Perspective (A Case study: Zahedan), *Geography and Development*, 11, 156-139. (In persian)
- Yavarizadeh, Y. (2016), Marketing Innovation as a Consequence of Competitiveness, *National Conference on Creative Economics*, Azad University, West Tehran Branch, Tehran. (In persian)

منابع

- احمدی‌پور، زهرا و میرزائی‌تبار، میثم (۱۳۹۷)، ژئوپولیتیک شهری و تبیین مفهوم رقابت، مجله علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۹(۲)، ۱۳-۳۴.
- افصح حسینی، فاطمه‌السادات؛ ذبیحی، حسین و جهانشاهلو، لیلا (۱۳۹۶)، تحلیل رتبه رقابت‌پذیری مکانی شهری مراکز استان‌های ایران بر پایه تحلیل مؤلفه اصلی (PCA)، مدیریت شهری، ۱۶(۴۹)، ۳۸۷-۴۰۷.
- افصح حسینی، فاطمه‌السادات؛ ذبیحی، حسین و جهانشاهلو، لعل (۱۳۹۷)، جایگاه، ابعاد و تحقیق تحقق رقابت‌پذیری شهری در مدیریت شهری، فصلنامه مطالعات شهری، ۳۴، ۹۱-۷۷.
- اقبال‌پور، جمشید (۱۳۹۲)، طراحی و تبیین مدل توان رقابتی با رویکرد مدیریت زنجیره تامین در صنعت خودرو، رساله دکتری، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- اکبری، فاطمه (۱۳۹۶)، نقش گردشگری بافت‌های تاریخی در ارتقاء مؤلفه‌های رقابت‌پذیری شهری مطالعه موردی شهر بیرجند، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی.

پیش روی مراجع مسئول شهرداری در کشورهای در حال توسعه،
 اقتصادشهر، ۱، ۶۷-۳۹.

گرچی، ابراهیم و مدنی، شیما (۱۳۸۴)، بررسی و ارزیابی سیر تحول مکتب
 کلاسیک به نئوکلاسیک و سپس به کلاسیک جدید، کلاسیک‌های جدید،
 تا چه اندازه جدیدند؟، مجله تحقیقات اقتصادی، ۷۰(۳۴)، ۶۷-۳۱.

محمدی، سونا (۱۳۹۵)، تأثیر مخارج دولت بر رقابت‌پذیری ایران، پایان‌نامه
 کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی، کرمانشاه، دانشکده علوم اجتماعی.

محمدی، چنور؛ نظم‌فر، حسین و محمدی، سعدی (۱۳۹۷)، ارزیابی توزیع
 فضایی کیفیت زندگی در محلات شهری، مطالعه موردی: منطقه ۲ شهر
 اردبیل، دوفصلنامه علمی- پژوهشی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری،
 ۲(۱۸)، ۲۷-۴۰.

میراحسنی، میرالسادات (۱۳۹۲)، شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران و برخی
 کشورهای جهان از منظر گزارش مجمع جهانی اقتصاد، مجله اقتصادی، ۹
 و ۱۰، ۱۰۷-۱۲۸.

مهندسین مشاور شهر و خانه (۱۳۸۵)، طرح جامع شهر زاهدان.

نظم‌فر، حسین؛ عشقی چهار برج، علی و علوی، سعیده (۱۳۹۶)، بررسی
 وضعیت رقابت‌پذیری اقتصادی شهرهای ایران، فصلنامه علمی- پژوهشی
 اقتصاد و مدیریت شهری، ۵، ۳۸-۲۳.

وارثی، حمیدرضا؛ زنگی‌آبادی، علی و یغفوری، حسین (۱۳۸۷)، بررسی تطبیقی
 توزیع خدمات عمومی شهری از منظر عدالت اجتماعی مورد؛ زاهدان،
 جغرافیا و توسعه، ۱۱، ۱۵۶-۱۳۹.

یاوری‌زاده، یزدان (۱۳۹۵)، نوآوری بازاریابی به‌عنوان پیامد رقابت‌پذیری،
 همایش ملی اقتصاد خلاق، دانشگاه آزاد واحد تهران غرب، تهران.

(استان کردستان)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۹، ۴۲-۲۷.

داداش‌پور، هاشم و احمدی، فرانک (۱۳۸۹)، رقابت‌پذیری منطقه‌ای به مثابه
 رویکردی نوین در توسعه منطقه‌ای، راهبرد، ۲۲، ۸۰-۵۰.

دژاکام، جاسم (۱۳۸۹)، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری
 خوشه صنایع شیلاتی جاپهار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان
 و بلوچستان، زاهدان.

دلبری، محمد (۱۳۹۳)، رقابت‌پذیری اقتصادی شهرها با تأکید بر عوامل مؤثر
 بر شاخص رقابت‌پذیری شهری، اولین همایش ملی در جست‌وجوی
 شهرهای فردا، تهران.

ربیع، مسعود و خواجویی، محسن (۱۳۹۲)، تبیین راهبرد رقابت‌پذیری شهر
 تهران، مطالعات راهبردی مدیریت، ۴(۱۵)، ۵۶-۳۷.

رستگار، سیدحامد (۱۳۹۶)، الزامات مدیریتی ارتقای رقابت‌پذیری شهری،
 دومین اجلاس بین‌المللی انسجام مدیریت و اقتصاد در توسعه، مؤسسه
 آموزش عالی اسوه، ایران-تهران.

ساسان‌پور، فرزانه و حاتمی، افشار (۱۳۹۶)، تحلیل فضایی رقابت‌پذیری
 آموزشی استان‌های کشور، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، ۵(۱۹)،
 ۶۱-۴۵.

سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان (۱۳۹۵)، سرشماری نفوس و
 مسکن استان سیستان و بلوچستان.

فیض‌پور، محمدعلی و مجیبی فر، محسن (۱۳۹۷)، رقابت‌پذیری شهری و جایگاه
 تهران در میان کلان‌شهرهای ایران، آمایش سیاسی فضا، ۱، ۳۳-۳۰.

کاویانی‌پور، احمد (۱۳۹۴)، بررسی تاثیر رقابت‌پذیری بر صنعتی‌شدن
 کشورهای منتخب عضو جنبش عدم تعهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد،
 دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم اداری و اقتصادی.

کیوانی، رامین (۱۳۸۸)، جهانی‌شدن و رقابت‌پذیری، چالش‌ها و فرصت‌های